

पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न महाविद्यालयांमध्ये

राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

जून - २०१०

पदवी कला प्रथम,द्वितीय व तृतीय वर्ष
संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वर वाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

पदवी कला प्रथम, द्वितीय आणि तृतीय वर्ष संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

सर्वसाधारण निर्देश:-

- विद्यार्थ्यांना एका वेळी राग संगीत गायन, राग संगीत स्वर वाद्य वादन, सुगम संगीत, तबला यापैकी एकाच विषयाचा अभ्यासक्रम शिकता येईल.
- संगीत विषयाचे सर्व अभ्यासक्रम पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य जी-१ अथवा विद्यापीठमान्य समकक्ष अभ्यासक्रमापासून सुरु होतील.
- संगीत सामान्य अभ्यासक्रम शिकवताना प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान १० ते कमाल १२ विद्यार्थ्यांची असेल.
- संगीत विशेष अभ्यासक्रम शिकवताना प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान ५ ते कमाल ६ विद्यार्थ्यांची असेल.
- संगीत सामान्य आणि विशेष अभ्यासक्रम शिकवताना सैध्दांतिक अभ्यासक्रमाची १ तुकडी किमान २५ ते कमाल ३० विद्यार्थ्यांची असेल.
- प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रम शिकवताना पुरुष - विद्यार्थी व स्त्री - विद्यार्थिनी यांचा गाण्याचा स्वर (आवाजाची पट्टी) निसर्गतःच वेगवेगळा असल्यामुळे प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाच्या पुरुष विद्यार्थी व स्त्री विद्यार्थिनी यांच्या स्वतंत्र तुकड्या वरील सूत्राप्रमाणेच कराव्यात.
- एक प्रात्यक्षिक तासिका ही एका सैध्दांतिक तासिके इतकी मोजली जावी.
- प्रत्येक अभ्यासक्रम शिकवताना दर आठवड्याला सैध्दांतिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीची १ तासिका २५ ते ३० विद्यार्थ्यांच्या तुकडीसाठी असेल.
- संगीत सामान्य अभ्यासक्रम शिकवताना दर आठवड्याला प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीच्या ३ तासिका १० ते १२ विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक तुकडीसाठी असतील.
- संगीत विशेष अभ्यासक्रम शिकवताना दर आठवड्याला प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यापीठाने ठरविलेल्या कालावधीच्या ३ तासिका ५ ते ६ विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक तुकडीसाठी असतील.
- विद्यार्थ्यांसाठी त्यांच्या तुकड्यांनुसार सरावासाठी पुरेशी वाद्ये उदा:-पुरुष विद्यार्थ्यांसाठी काळी १ अथवा काळी २ या स्वराचे २ तानपुरे व १ तबला प्रत्येक तुकडीसाठी तर स्त्री विद्यार्थ्यांसाठी काळी ४ अथवा काळी ५ या स्वराचे २ तानपुरे व १ तबला प्रत्येक तुकडीसाठी या प्रमाणे उपलब्ध करावीत.

उपस्थितीविषयक निर्देशः -

- हे सर्व अभ्यासक्रम नियमित विद्यार्थ्यांसाठी आहेत; बहिःस्थ विद्यार्थ्यांसाठी नाहीत.
- संगीत विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी विषयाच्या स्वरूपानुसार महाविद्यालयातील संबंधित तासिकांना किमान ८० % उपस्थिती असणे अनिवार्य आहे.
- विद्यार्थ्यांची उपस्थिती ६० % असल्यास उर्वरित २० % उपस्थितीसाठी विद्यार्थ्यांकडून २० गुणांचे स्वाध्याय महाविद्यालयाने करून घ्यावेत.
- ५ गुणांसाठी ५०० शब्दांचा एक स्वाध्याय असेल. विद्यार्थ्यांस किमान एक व कमाल चार स्वाध्याय लिहून देता येतील.
- याच सुत्रानुसार महाविद्यालयाने स्वाध्यायाच्या स्वरूपात अनुपस्थित विद्यार्थ्यांची किमान उपस्थिती भरून घ्यावी.
- ६० % पेक्षा कमी उपस्थिती असणाऱ्या विद्यार्थ्यांस स्वाध्याय लिहून देता येणार नाहीत; म्हणजेच पर्यायाने त्या विद्यार्थ्यांस त्या वर्षात परीक्षेस बसता येणार नाही.

गुण विभाजन व परीक्षाविषयक निर्देशः -

प्रत्येक अभ्यासक्रमाचे एकूण गुण १०० (प्रात्यक्षिक - ६० अधिक सैध्दांतिक - ४०)

प्रात्यक्षिक - ६०

वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षा ६० गुण

संगीत विषयाच्या वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षेसाठी ६० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

● गायनक्रिया -	३० गुण
● ताल ज्ञान -	१० गुण
● मौखिक सैध्दांतिक विवेचन -	१० गुण
● इतर गीत गायन -	१० गुण

निर्देश: -

- संगीत सामान्य प्रथम व द्वितीय वर्षासाठी अभ्यासवही आवश्यक.
- संगीत विशेष द्वितीय वर्ष एस -१ च्या विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासवहीसह ५०० शब्दांचा एक स्वाध्याय आवश्यक.
- यासह संगीत विशेष द्वितीय वर्ष एस -२ च्या विद्यार्थ्यांसाठी तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक.
- संगीत सामान्य तृतीय वर्ष विद्यार्थ्यांनी अभ्यासवही तयार करावी तसेच या विद्यार्थ्यांना तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक.
- यासह संगीत विशेष तृतीय वर्ष एस -३ च्या विद्यार्थ्यांसाठी ७५० शब्दांचा एक लघु निबंध लिहिणे आवश्यक.
- यासह संगीत विशेष तृतीय वर्ष एस -४ च्या विद्यार्थ्यांसाठी तंबोरा स्वरात लावता येणे आणि स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे आवश्यक.

विद्यार्थ्यांस प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्यासाठी एकूण ६० गुणांपैकी किमान २४ गुण मिळविणे आवश्यक आहे

संलग्न महाविद्यालयातील वार्षिक प्रात्यक्षिक परिक्षेसाठी विद्यापीठाने प्रात्यक्षिक परिक्षकांची समिती नेमावी.

या समितीच्या अध्यक्ष / समन्वयकासह एकूण दोन परिक्षकांनी ६० गुणांची वार्षिक प्रात्यक्षिक परीक्षा घ्यावी.

६० गुणांच्या वार्षिक प्रात्यक्षिक परिक्षेचे गुण प्रात्यक्षिक परिक्षा समिती अध्यक्ष / समन्वयकांनी विद्यापीठाच्या गुणयादीमध्ये विद्यापीठाकडे सादर करावेत.

प्रात्यक्षिक परिक्षेच्या कालावधीचे सूत्र पुढीलप्रमाणे असावे :

- पदवी कला प्रथम वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २० मिनिटे.
- पदवी कला द्वितीय वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २० मिनिटे.
- पदवी कला तृतीय वर्ष - सामान्य स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २५ मिनिटे.
- पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष - विशेष स्तर - प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी किमान २५ मिनिटे.

प्रात्यक्षिक परिक्षांच्या तुकड्यांमध्ये पदवी कला प्रथम वर्ष सामान्यस्तर व पदवी कला द्वितीय वर्ष सामान्य स्तर या अभ्यासक्रमासाठी एका दिवशी १० ते १२ विद्यार्थ्यांची प्रात्यक्षिक परिक्षा व्हावी.

प्रात्यक्षिक परिक्षांच्या तुकड्यांमध्ये पदवी कला तृतीय वर्ष सामान्य स्तर व पदवी कला द्वितीय व तृतीय वर्ष विशेष सामान्य स्तर या अभ्यासक्रमासाठी एका दिवशी ८ ते १० विद्यार्थ्यांची प्रात्यक्षिक परिक्षा व्हावी.

सैध्दांतिक - ४० -

(प्रथम सत्रांत परिक्षा २० गुण अधिक वार्षिक परिक्षा २० गुण)

सैध्दांतिक अभ्यासक्रमाची २० गुणांची प्रथम सत्रांत परिक्षा २ तास कालावधीची असेल.

सैध्दांतिक अभ्यासक्रमाची २० गुणांची वार्षिक परिक्षा १ तास ३० मिनिटे कालावधीची असेल.

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे:

प्रथम सत्रांत परिक्षा २० गुण

(एकूण ६० गुणांची सैध्दांतिक परिक्षा विद्यापीठ नियमानुसार प्रथम सत्रांत परिक्षा म्हणून होईल. यामध्ये विद्यार्थ्यांना मिळणाऱ्या गुणांना कमाल २० गुणांमध्ये परिवर्तित करून ते सत्रांत परिक्षेचे गुण म्हणून गृहित धरले जातील.)

संगीत विषयाच्या जी-१, जी-२ आणि एस -१ सत्रांत परिक्षेसाठी ६० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

● रागज्ञान -	६ गुण
● ताल ज्ञान -	६ गुण
● लघुत्तरी प्रश्न - (व्याख्या, संज्ञा, उपप्रश्न इ.)	१२ गुण
● विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना, थोडक्यात माहिती)	१२ गुण
● दीर्घोत्तरी प्रश्न - (निबंध)	१२ गुण
● दीर्घोत्तरी प्रश्न - (चरित्र)	१२ गुण

संगीत विषयाच्या एस -२, जी-३, एस -३, एस -४ सत्रांत परिक्षेसाठी ६० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

१. रागज्ञान -	६ गुण
२. ताल ज्ञान -	६ गुण
३. टीपा, संकल्पना, इ.	१२ गुण
४. विवेचनात्मक प्रश्न - (स्वरूप, विश्लेषण, थोडक्यात माहिती इ.)	१२ गुण
५. दीर्घोत्तरी प्रश्न (निबंध)	१२ गुण
६. दीर्घोत्तरी प्रश्न (चरित्र)	१२ गुण

वार्षिक परिक्षा २० गुण

संगीत विषयाच्या जी-१, जी-२ आणि एस -१ वार्षिक सैध्दांतिक परिक्षेसाठी २० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

१) अनिवार्य प्रश्न - स्वर लेखन	५ गुण
२) रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये, तुलनात्मक विवेचन इ.)	५ गुण
३) ताल ज्ञान -	५ गुण
४) लघुत्तरी प्रश्न -	५ गुण
५) विवेचनात्मक प्रश्न - (टीपा, संकल्पना, थोडक्यात माहिती)	५ गुण
६) दीर्घोत्तरी प्रश्न निबंध	५ गुण
७) दीर्घोत्तरी प्रश्न चरित्र	५ गुण

संगीत विषयाच्या एस-२, जी-३, एस -३, एस -४ वार्षिक सैध्दांतिक परिक्षेसाठी २० गुणांचे गुण विभाजन पुढीलप्रमाणे आहे.

१) अनिवार्य प्रश्न स्वर लेखन -	५ गुण
२) रागज्ञान - (स्वर विस्तार, शास्त्रीय माहिती, वैशिष्ट्ये, तुलनात्मक विवेचन इ.)	५ गुण
३) ताल ज्ञान -	५ गुण
४) टीपा, संकल्पना, इ.	५ गुण
५) विवेचनात्मक प्रश्न - (स्वरूप, विश्लेषण, थोडक्यात माहिती)	५ गुण
६) दीर्घोत्तरी प्रश्न निबंध	५ गुण
७) दीर्घोत्तरी प्रश्न चरित्र	५ गुण

- संगीत विषयाच्या वार्षिक सैध्दांतिक परिक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत वरीलप्रमाणे एकूण ७ प्रश्न असतील.
- स्वर लेखनाचा पहिला प्रश्न सर्व विद्यार्थ्यांसाठी अनिवार्य असेल.
- विद्यार्थ्यांनी स्वर लेखनाचा अनिवार्य प्रश्न १ आणि उर्वरित ६ प्रश्नांपैकी त्यांच्या इच्छेनुसार कोणतेही ३ प्रश्न असे एकूण ४ प्रश्न सोडवावेत.
- विद्यार्थ्यांनी अनिवार्य प्रश्न न सोडवल्यास त्या प्रश्नाचे गुण विद्यार्थ्यांना मिळणार नाहीत.
- विद्यार्थ्यांस प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्यासाठी एकूण ६० गुणांपैकी किमान २४ गुण मिळविणे आवश्यक आहे.
- विद्यार्थ्यांस सैध्दांतिक अभ्यासक्रमात उत्तीर्ण होण्यासाठी सत्रात परिक्षेच्या २० गुणांसह एकूण ४० गुणांपैकी किमान १६ गुण मिळविणे आवश्यक आहे.
- अनुत्तीर्ण विद्यार्थ्यांस पुढील परिक्षासत्रात प्रात्यक्षिक आणि सैध्दांतिक दोन्ही अभ्यासक्रमाची परिक्षा नव्याने उत्तीर्ण होणे आवश्यक आहे.

पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न महाविद्यालयांमध्ये

राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

जून - २०१०

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत - सामान्य स्तर

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वर वाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -१) राग संगीत गायन

प्रात्यक्षिक

१) स्वर ज्ञान-

विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर व अभ्यासक्रमातील रागांच्या स्वरात अलंकार ऐकून ओळखणे, गाता येणे आवश्यक आहे. मूलभूत अलंकार तालाच्या वजनात व वेगवेगळ्या लयीत गाता येणे आवश्यक आहे. तसेच नोटेशन व आकारात अलंकार गाण्याची क्षमता असणे आवश्यक आहे.

२) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये स्वर विस्तार, आरोह - अवरोह - पकड यासह किमान १ मध्य लय बंदिश सुलभ आलाप तानांसह शिकावी. याच रागात किमान १-१ लक्षण गीत व सरगम गीत शिकावे. गाताना हाताने ताल दर्शविता यावा.

१. भैरव २. भूप (भूपाली) ३. कल्याण ४. अल्हैया बिलावल ५. देस

३) ताल ज्ञान-

खालील तालांचा व ठेक्यांचा अभ्यास आवश्यक :

१. तीन ताल २. एक ताल ३. झप ताल ४. केरवा ५. भजनी ठेका ६. दादरा ७. रुपक.

वरील ताल हातावर टाळी - काल - मात्रा पध्दतीने म्हणण्याची क्षमता असावी.

तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखता यावेत.

४) इतर गीत गायन -

खालील गीत प्रकार गाता येणे अपेक्षित.

१. राष्ट्रगीते - जन गण मन आणि वंदे मातरम् यासह काफी , खमाज, देस अथवा इतर रागातील २. ईशस्तवन

३. लोकगीत ४. भक्तिगीत ५. चित्रपट संगीत.

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती आणि इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास आवश्यक.

स्वतंत्ररित्या सादरीकरण अपेक्षित.

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -१) राग संगीत गायन

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

आधार स्वर, सप्तक, पूर्वांग, उत्तरांग, स्वर, लय, कणस्वर, आलाप, तान, मीड, वर्ज्यस्वर, चलस्वर, अचलस्वर, वादी, संवादी, श्रुती, गानसमय, राग, नाद, अलंकार, तीव्रस्वर, कोमलस्वर, शुध्दस्वर, विकृतस्वर, विवादीस्वर, अनुवादीस्वर, मध्यसप्तक, तारसप्तक, मंद्रसप्तक, ताल, ठेका, टाळी, मात्रा, खंड, सम, काल, दुष्पट, चौपट, रागजाती : औडव - षाडव - संपूर्ण, वक्र स्वर इ.

नादाचे गुणधर्म, रागांच्या जाती, थाट व थाटांचे स्वर, सप्तक - व्याख्या, प्रकार, पुर्वांग - उत्तरांग , बंदिश, ख्याल, थाट व राग संकल्पना, थाट व राग तुलना, षड्ज - पंचम भाव, मार्गीसंगीत, देशीसंगीत, लोकसंगीत, रागसंगीत, सुगम संगीत - शब्द प्रधान संगीत.

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील भैरव, कल्याण, भुप (भूपाली) , देस, अल्हैयाबिलावल या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती व आरोह, अवरोह, पकड यासह स्वर विस्तार. वरील रागांच्या मध्यलय बंदिशीचे स्वरलेखन.

३) ताल ज्ञान -

खालील तालांचा अभ्यास - तीनताल, दादरा, रुपक, एकताल, झपताल, केरवा, भजनी ठेका.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवनपरिचय.

कै. पं. वि. दि. पलुसकर, पं. विष्णू नारायण भातखंडे , गायनाचार्य कै. भास्करबुवा बखले, पं. रविशंकर, स्वामी हरिदास , तानसेन, अमीर खुसरो.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

लोक संगीत, राग- थाट संकल्पना, संगीतात तंबोऱ्याचे महत्व , वाद्यांचे प्रकार, स्वर लेखन पध्दती, संगीताचे सांस्कृतिक महत्व, संगीत आणि अन्य ललित कला, संगीत आणि जीवन.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

पदवी कला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -१) राग संगीत स्वर-वाद्य वादन (सतार)

प्रात्यक्षिक

१) स्वर ज्ञान-

विद्यार्थ्यांस शुद्ध, कोमल स्वर व अभ्यासक्रमातील रागांच्या स्वरात अलंकार ओळखणे व वाजवून दाखवणे आवश्यक आहे.

सतार वादनातील मूलभूत आघात वाजवून दाखवणे व त्यांची नावे सांगणे आवश्यक.

२) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये आरोह - अवरोह - पकड यासह प्रत्येकी एक गतमध्य लयीत वाजून दाखवणे आवश्यक.

गत वाजवतांना प्रत्येकी २ तोडे तालात वाजवून शेवटी तीनतालाची २/३ आवर्तने झाला वादन करणे आवश्यक.

राग - १. भैरव २. भूप ३. कल्याण ४. अल्हैया बिलावल ५. देस

३) ताल ज्ञान-

खालील तालांचा व ठोक्यांचा अभ्यास आवश्यक :

१) तीन ताल २. एक ताल ३. झप ताल ४. केरवा ५. भजनी ठेका ६. दादरा ७. रुपक.

वरील ताल हातावर टाळी - काल - मात्रा दाखवून म्हणणे आवश्यक.

तबल्यावर वाजवलेले ताल ओळखणे आवश्यक.

४) सतार- वादनातील काही वादन प्रकार -

सतार वादनातील खालील वादन प्रकारांची माहिती सांगून ते वाजवून दाखवणे आवश्यक.

मौंड - १ स्वराची - अनुलोम व विलोम (सुलट व उलट)

लाग डाट किवा घसीट - १ स्वराची - सुलट व उलट

सपाट तान ४ वेळा (मधे न थांबता) सलगपणे वाजवणे आवश्यक.

(आरोह मंद्र सप्तकातील पंचमापासून तार सप्तकातील मध्यमापर्यंत व अवरोह तार सप्तकातील गंधारापासून मंद्र सप्तकातील धैवतापर्यंत)

सतारीचे अंगवर्णन व त्यांची नावे सांगता येणे आवश्यक.

सतार वाद्याचा इतिहास

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

नाद, श्रुति, स्वर, सप्तक, मंद्र सप्तक, मध्य सप्तक, तार सप्तक, चल स्वर, अचल स्वर, शुद्ध स्वर, कोमल स्वर, तीव्र स्वर, विकृत स्वर, विवादी स्वर, अनुवादी स्वर, राग, रागजाती, ओडव, षाडव, संपूर्ण, वादी स्वर, संवादी स्वर, वर्ज्य स्वर, वक्रस्वर, लय, टाळी, मात्रा, खंद, सम, काल, ठेका, एकपट, दुष्पट, थाट, थाटांचे स्वर, थाट व राग तुलना पुर्वांग, उत्तरांग मसितखानी गत, रजाखानी गत, मार्गीसंगीत, देशीसंगीत

२) राग ज्ञान -

भैरव, कल्याण, भूप, देस, अल्हैया बिलवाल या सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती आरोह, अवरोह, पकड यासह. मध्यलयीतील गर्तीचे स्वरलेखन आवश्यक.

३) ताल ज्ञान -

खालील तालांचा अभ्यास - तीनताल, दादरा, रूपक, एकताल, केरवा.

४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व सांगितीक योगदान.

कै. पं. वि. दि. पलुसकर, पं. रविशंकर, उ. विलायत खाँ. पं. विष्णू नारायण भातखंडे

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

वाद्यांचे वर्गीकरण, स्वर लेखन पध्दती, भारतीय संगीत पट (आदिम, लोक, धर्म, कला, जन, संगम) संगीत आणि अन्य ललित कला. (साहित्य, चित्र, शिल्प, नाटय)

संदर्भ ग्रंथ सूची -

- १) संगीत परिभाषा - ले. रातंजनकर
- २) हिंदुस्तानी म्युझिक - ले. अशोक रानडे- नॅशनल बुक ट्रस्ट
- ३) सं. शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे
- ४) सितार मालिका - ले. भगवतशरण शर्मा - संगीत कार्यालय हाथरस

पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-१) सुगम संगीत

सैध्दांतिक-

१)संज्ञा-

१)स्वर २)ताल ३)लय ४)सप्तक ५)राग ६)मात्रा ७)सम ८)काल ९)ठेका १०)नाद ११)खटका
१२)मुरकी १३)अलंकार १४)मीड १५)कणस्वर.

२)खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.

१)हार्मोनियम २)अभंग ३)भावगीत ४)भक्तीगीत ५)आर्या ६)दिंडी ७)साकी ८)लावणी ९)राष्ट्रगीत
१०)श्लोक.

३)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार.

१)काफी २)यमन ३)मांड ४)देस ५)भूप

४)खालील तालांचा अभ्यास.

१)त्रिताल २)दादरा ३)केरवा ४)रूपक

५)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य

१)कै.जी.एन्.जोशी २)कै.राम फाटक ३)नटसम्राट कै.बालगंधर्व ४)कै.वसंतराव देशपांडे ५)पं.हृदय
नाथ मंगेशकर ६)सुमन कल्याणपूर ७)सुरेश वाडकर.

६)निबंध लेखन

१)महाराष्ट्राचे लोकसंगीत २)भावगीत साधना ३)सुगम संगीतातील शब्दप्रधान संगीत

४)महाराष्ट्रातील सुगम संगीत परंपरा ५)पार्श्वगायन

६)पं.विष्णू नारायण भातखण्डे स्वरलेखन पध्दतीची माहिती.

पदवीकला प्रथम वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी- १)

प्रात्यक्षिक-

- १)स्वर व तालज्ञान(प्राथमिक)
- २)कमीत कमी पांच अलंकार पलट्यांच्या अभ्यास.
- ३)खालील गीतप्रकारांची माहिती व कोणतेही दोन प्रकार सादर करता येणे आवश्यक.
- १)अभंग २)भक्तिगीत ३)भावगीत ४)चित्रपटगीत ५)लोकगीत ६)राष्ट्रगीत ७)देशभक्तीपर गीत.
- ४)राग व ताल ओळखणे.

अंतर्गत मूल्यांकन-

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती,संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग,इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

अभ्यास पुस्तिका-

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.
वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

पदवी कला प्रथम वर्ष - तबला - सामान्य स्तर (जी -१)

प्रात्यक्षिक

- १) खालील तालांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच त्या सर्व तालांची एकपट व दुप्पट हातावर टाळी , खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
- २) तीन ताल २) झपताल ३) दादरा ४) केरवा
- ३) ताल तीनतालमध्ये घटितड चा व घंतरकिटड चा प्रत्येकी एक कायदा किमान तीन पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ४) ताल तीनताल व झपतालमध्ये २ मुखडे , २ किस्म व समेपासून समेपर्यंत एक तिहाई वाजविण्याची क्षमता.

सैध्दांतिक

१. व्याख्या - संगीत , नाद ,स्वर , लय , मात्रा , ताल, सम, ताली, खाली , विभाग, ठेका, आवर्तन , किस्म, बराबर , दुगुन, मुखडा, तिहाई, कायदा, पलटा.
२. दायीं -बायां वर वाजणाऱ्या सर्व प्रमुख वर्णांची माहिती तसेच या सर्व वर्णांची निकास पध्दती लिहिणे आवश्यक.
३. पं. भातखंडे ताललिपीची माहिती देऊन या पध्दतीप्रमाणे तीन ताल ,झपताल ,दादरा ,केरवा या तालांची एकपट (बराबरी) व दुप्पट (दुगुन) लिहिण्याची क्षमता.
४. लय व लयीचे प्रकार (विलंबित, मध्य, द्रुत) यांची माहिती.
५. खालील कलाकारांचे जीवन चरित्र व सांगितीक योगदान
उ. अहमदजान थिरकवाँ २) उ. अमीरहुसेन खाँ ३) उ. हबीबुध्दीन खाँ

सर्व वर्षांकरीता संदर्भ ग्रंथ

- १) तबला - पं. अरविंद मूळगांवकर - पॉप्युलर प्रकाशन
- २) तबला - कला और शास्त्र - पं. सुधीर माईणकर
- ३) तबला और पखावज के घराने एवं परंपराए - डॉ. आबान मिस्त्री
- ४) सर्वांगीण तबला - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन
- ५) तालार्णव - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन

पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न महाविद्यालयांमध्ये

राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

जून - २०१०

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वर वाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -२)

प्रात्यक्षिक

मागील वर्षाचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास.या रागांमध्ये प्रत्येकी किमान २ बंदिशी (मध्यलय व द्रुत लय) आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. बिभास २. वृंदावनी सारंग ३. केदार ४. बिहाग ५.मालकंस

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम यापैकी कांही गीत प्रकार शिकावेत.
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना माहिती असावी.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसहित
दीपचंदी, चौताल, धमार, अश्वा तिनताल, धुमाळी , विलंबित एकताल हे ताल शिकावेत.

प्रथम वर्षातील तालांची एकपट, दृष्ट करता येणे आवश्यक.

३) इतर गीत गायन -

१. भावगीत २. गझल ३. हिंदी भजन ४. अभंग ५. देशभक्तिपर गीत या गीतप्रकारांचा अभ्यास.
तसेच पिलू, कालीगडा, अथवा इतर रागात या गीत प्रकारांचे सादरीकरण आवश्यक.

स्वतंत्ररित्या सादरीकरण आवश्यक.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -२)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

ग्राम, वर्ण, विवादी, न्यास, ग्रह, अंश, गायक, नायक, कलावन्त, अल्पत्व, बहुत्व, बढत इ.

गानक्रिया प्रकार - खटका, मुर्की, मींड, कणस्वर, घसीट, खेच, गमक, तान, बेहलावा.

हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत - पध्दती.

ख्याल गायकी.

धृपद - धमार गायकी.

तानांचे प्रकार.

गणितानुसार उत्तर भारतीय ३२ थाटांची रचना.

गान समय सिध्दांत .

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

प्रथम वर्षातील सर्व तालांची एकपट - दूप्पट तसेच तीनताल व झपताल यांची तिप्पट व चौपट लिहिता येणे आवश्यक. या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील दीपचंदी, चौताल, धमार, अध्दा तिनताल, धुमाळी, विलंबित एकताल या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

१. बैजू बावरा

२. कै. पं. डी. व्ही. पलुसकर

३. उस्ताद अल्लादियाँ खाँ

४. अब्दुल करीम खाँ

५. पं. ओंकारनाथ ठाकूर

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास

१. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

२. संगीत साधना

३. लोक संगीत

४. मी ऐकलेली मौफिल

५. संगीत सभेचे आयोजन

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - १)

प्रात्यक्षिक

मागील वर्षांचा अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित. या वर्षांच्या जी - २ अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / दृढ लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. कल्याण २. छायानट ३. हमीर ४. हिंडोल ५. शुद्ध सारंग.

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी काही गीत प्रकार शिकावेत समप्राकृतिक रागांमधील साम्य-भेद व तुलना माहिती असावी.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षापर्यंत शिकलेले सर्व, तसेच जी - २ मधील सर्व तालांसह विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा, चौताल, धमार, तिलवाडा, आडाचौताल हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

खमाज, पिलु, मांड, कालीगडा अथवा इतर रागातील तुमरी , दादरा गायन शैलीचे (उपशास्त्रीय गायन शैली) तुमरी, दादरा,चैती, कजरी यापैकी काही गायनप्रकार तसेच गझल, नाटय संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गायनप्रकारांचा अभ्यास .

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव करावा.

स्वतंत्ररित्या सभागायन आवश्यक.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - १)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

- १) संधिप्रकाश राग २) पूर्वांगवादीराग ३) उत्तरांगवादीराग ४) आंदोलित ५) ग्रह-अंश-न्यास
६) विन्यास-अपन्यास ७) मिश्र राग ८) संकीर्ण राग ९) रागांग राग १०) पूर्वराग ११) उत्तरराग
१२) जोड राग १३) चल स्वर -अचल स्वर १४) तीव्र स्वर इ.

२) विस्तृत संकल्पना -

- १) राग वर्गीकरण पध्दती.
२) गायक, नायक, वाग्गेयकार, कलावंत.
३) चतरंग, त्रिवट, तराना, टप्पा इ.
४) ठुमरी, दादरा, चैती, कजरी इ.
५) देशी संगीत, मार्गी संगीत
६) श्रुती स्वर विभाजन

३) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, दृतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तूलना.

४) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

५) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय -

उ. अमीरखाँ, पं. गजाननराव जोशी, पं. रविशंकर, पं. बाळकृष्ण बुवा इचलकरंजीकर,
उ. अल्लारखाँ.

६) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. कंठ साधना
२. संगीतातील घराणी
३. लोकसंगीत शैली व प्रादेशिक महत्व
४. शब्दोच्चाराचे महत्व
५. संगीत - गुरुमुखी विद्या

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - २)

प्रात्यक्षिक

मागील वर्षांचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित. या वर्षांच्या जी - २ आणि एस - १ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. भैरव २. बागेश्री ३. भिमपलास ४. जौनपुरी ५. चंद्रकंस

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, सरगम, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेले सर्व, तसेच जी - २ आणि एस - १ मधील सर्व तालांसह सूलताल, धमार, अध्वाधुमाळी, पंजाबी हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी, पहाडी अथवा इतर रागातील ठुमरी, दादरा गायन शैलीचे (उपशास्त्रीय गायन शैली) ठुमरी, दादरा, चैती, कजरी यापैकी काही गायनप्रकार तसेच गझल, नाटय संगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन, भक्ती गीत अशा तत्सम गायनप्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव करावा.

स्वतंत्ररित्या सभागायन आवश्यक.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - २)

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

- १) शब्द प्रधान संगीत.
- २) सुगम संगीत शैली
- ३) संगीत आणि साहित्य.
- ४) नाटकात संगीताचे महत्त्व
- ५) तुमरी , दादरा गायन शैली (उपशास्त्रीय गायन शैली)
- ६) स्वर लेखन पध्दतीची व्याप्ती आणि मर्यादा
- ७) महाराष्ट्राचे लोकसंगीत.

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बांदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

उ. बडे गुलाम अलीखाँ, पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, श्रीमती बेगम अख्तर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) नभोवाणी द्वारे होणारा संगीताचा प्रचार.
- २) धृपद , धमार गायकीचा इतिहास
- ३) पार्श्वगायन
- ४) पार्श्वसंगीत
- ५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ६) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे.

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -२)

प्रात्यक्षिक :

मागील संपूर्ण वर्षाचा अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक.

१) भीमपलास २. सारंग ३. विहाग ४. भैरवी ५. मालकंस

या रागांमध्ये २ गती (मध्यलय व द्रुतलय) तोडयांसहित वाजवता येणे आवश्यक.

या पैकी कोणत्याही एका रागामध्ये झालावादन करून तिहाई घेऊन त्याचा शेवट करणे.

२) ताल ज्ञान- गतवर्षातील

गतवर्षातील शिकलेल्या सर्व तालांमध्ये एकपट, दुप्पट, करता येणे आवश्यक.

विलंबित तीनताल अभ्यास आवश्यक- तालाच्या मात्रा मोजता येणे आवश्यक.

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार

१) जमजमा (पटक) - (पुढील स्वर मधल्या बोट्याच्या आघाताने वाजवणे)

२) खटका - (मधल्या बोटाने छेडून ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

३) मुर्का - (एका आघातात ३ अवरोही स्वर वाजवणे)

सैध्दांतिक :

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

- १) वर्ण, न्यास, ग्रह, अल्पत्व, बहुत्व.
- २) गमक - (नीसो नीसी हे स्वर वाजवायचे तर फक्त वीषादाला आघात देऊन सा हा सुलट मिंडने वाजवणे)
- ३) तानांचे प्रकार - लारी तान (प्रत्येक स्वर दिंड या आघाताने वाजवणे) एकेहरा तान (प्रत्येक स्वराला १ आघात)
- ४) मासितरवानी अथवा विलंबीत गत
- ५) गानसमय सिध्दांत (तोंडओळख)
- ६) हिंदुस्थानी व कर्नाटक संगीत पध्दती

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

तीनताल व झपताल यांची दुप्पट व चौपट लिहता येणे आवश्यक.

४) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व त्यांचे सांगितिक योगदान-

- १) उ. थिरकवाँ खाँ साहेब
- २) उ. अब्दुल करीम खाँ साहेब
- ३) आचार्य बाबा अल्लाउद्दीन खाँ साहेब.

४) खालील विषयांवर निबंध लिहता येणे आवश्यक.

- १) लोकसंगीत
- २) मी ऐकलेली मैफिल
- ३) संगीत सभेचे आयोजन
- ४) भारतीय संगीताच्या इतिहासातील स्थित्यंतरे
(सामगायन , जातीगायन , प्रबंध गायन, धृपद गायन , ख्याल गायन)

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -१)

प्रात्यक्षिक :

मागील वर्षीचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

१) खालील रागांमध्ये मसितारवानी गत (विलंबित) तसेच मध्यलय / द्रुत लय यामध्ये रजाखानी (द्रुत) गत आलाप व तोडयांसहित सादर करणे आवश्यक.
राग - भैरव, केदार, दुर्गा , बागेश्री , भीमपलास

२) अभ्यासक्रमातील कोणत्याही रागातील एक रजाखानी गत दुप्पट, चौपट या लयीत वाजवून दाखवणे.

२) ताल ज्ञान-

मागील वर्षीच्या सर्व तालांसहित चौताल व धमार या तालांचे बोल म्हणून दाखवणे आवश्यक.

३) सतार वादनातील काही वादन प्रकार -

१) मागील वर्षीच्या सर्व वादन प्रकारांचा अभ्यास असणे आवश्यक

२) सतार स्वरात जुळवता येणे आवश्यक (तोंडओळख)

सैध्दांतिक

१) व्याख्या, संज्ञा, संकल्पना -

१) संधिप्रकाश राग २) पूर्वांगवादीराग ३) उत्तरांगवादीराग ४) विन्यास ५) अंश ६) आंदोलित
७) अपन्यास ८) संकीर्ण ९) जोड राग

- १) राग वर्गीकरण पध्दती.
- २) गायक, नायक, वाग्गेयकार , कलावंत.
- ३) चतरंग त्रिवट, तराना, टप्पा
- ४) उप शास्त्रीय संगीत प्रकार.
- ५) ठुमरी, दादरा, चेती, कजरी.
- ६) श्रुती स्वर विभाजन

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय म्हणजेच मसितखानी व रजाखानी गतींचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा चरित्र व सांगित्कीक योगदान -

अमीर खाँ, पं. गजाननराव जोशी, पं. व्ही. जी. जोग, पं. रविशंकर, अन्नपूर्णा देवी,
बडे गुलाम अली खाँ, उ. अल्लार खाँ.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. हाताच्या तयारीसाठी करावयाचा रियाज
२. सतार वादनातील प्रमुख घराणी (सेनी घराणे, इटावा, जाफर खादी , बाज,मैहर घराणे इ.)
३. रियाजाचे महत्व
४. संगीत - गुरुमुखी विद्या
५. सतार या वाद्याचा इतिहास व सतारीचे आत्ताचे स्वरूप

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - २)

प्रात्यक्षिक

मागील वर्षाचा संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये मसितखानी व द्रुत गतीचे आलाप तोडयांसहित वादन करणे आवश्यक.

राग - १. कल्याण २. कलावती ३. चंद्रकंस ४. शुद्ध सारंग ५. जौनपुरी

वरीलपैकी कोणत्याही एका रागात एक स्वराच्या मींड चा उपयोग करुन झालावादन करणे आवश्यक.
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह सुलताल, तिलवाडा, झुमरा, हया तालांचे बोल म्हणता येणे
आवश्यक. (खंडा प्रमाणे व सम, काल दाखवून)

३) सतार वादनातील -वादन प्रकार

- १) आलाप व जोडवादन (तोंडओळख)
- २) मागील वादन प्रकार तयारीने वाजवणे

स्वतंत्ररित्या सतारवादन करणे आवश्यक.

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास

- १) सतार वादनातील मीड चे महत्त्व
- २) संगीत आणि साहित्य.
- ३) नाटकात संगीताचे महत्त्व
- ४) स्वर लेखन पध्दती ची व्याप्ती व मर्यादा
- ५) महाराष्ट्रातील लोकसंगीत
- ६) सतार वादनातील तबला साथ

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या मसितखानी व द्रुत म्हणजेच रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन करणे आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा चरित्र व सांगितीक योगदान -

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, उ. अमजदअली खाँ, श्रीमती बेगम अख्तर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

- १) नभोवाणी द्वारे होणारा संगीताचा प्रचार.
- २) शास्त्रीय संगीताचा सिने संगीतावरील प्रभाव.
- ३) धृपद , धमार, गायकीचा इतिहास
- ४) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ५) भावदर्शनासाठी निरनिराळ्या वाद्यांचा उपयोग.
- ६) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
- ७) तूलनात्मक वाद्ये - (तंतूवाद्ये -तत् व वितत)

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर जी-२ सुगम संगीत

सैध्दांतिक-

G-१ या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

१) संज्ञा-

१)वादी २)संवादी ३)अनुवादी ४)विवादी ५)आलाप ६)तान ७)शुध्द विकृत स्वर ८)आवर्तन
९)पकड १०)रागसमय ११)बोलताना

२)खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.

१)तबला २)काव्यगायन ३)भजन ४)होरी ५)चैती ६)कजरी ७)अभिनयगीत ८)गजल
९)संचलनगीत १०)दोहा ११)ईशस्तवन.

३)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार.

१)बिहाग २)भिमपलास ३)भैरवी ४)दुर्गा ५)पहाडी

४)खालील तालांचा अभ्यास.

१)धुमाली २)भजनी ३)झपताल

५)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य (कोणतेही पांच)

१)कै.वसंत देसाई २)कै.पं.जितेंद्र अभिषेकी ३)कै.स्वराज छोटा गंधर्व ४)कै.गोविंद बल्लाळ देवल
५)श्री.गजानन वाटवे ६)स्वरसम्राज्ञी लता मंगेशकर ७)संत सूरदास.

६)निबंध लेखन

१)ललित संगीत २)महाराष्ट्रातील संगीत नाटक ३)संत व संगीत ४)सिनेसंगीत ५) भक्तीसंगीत
६)पं.विष्णू नारायण भातखण्डे स्वरलेखन पध्दतीचा अभ्यास ७) संगीताशी निगडीत आधुनिक
वैज्ञानिक उपकरणे यांचा प्राथमिक अभ्यास-ध्वनिवर्धक, ध्वनिप्रक्षेपक, ध्वनिमुद्रक.

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी-२)

प्रात्यक्षिक-

- १) तालज्ञान - प्रथम व द्वितीय वर्षातील ताल हातावर टाळी, काल पध्दतीने देणे व तबल्यावर वाजवलेला ताल ओळखणे.
- २) अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागातील छोटा ख्याल म्हणणे.
- ३) प्रथम व द्वितीय वर्षातील राग स्वरसमूहावरून ओळखणे.
- ४) खालील गीतप्रकारांची माहिती व कोणतेही दोन प्रकार सादर करता येणे आवश्यक.
- १) भजन २) होरी ३) लावणी ४) ओवी ५) गजल ६) भावगीत.
- ५) प्रथम वर्षाव्यतिरीक्त अन्य पांच अलंकार पलट्यांच्या अभ्यास.

अंतर्गत मूल्यांकन-

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

**पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-१
सैध्दांतिक-**

*G-१ या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

- १)संज्ञा- १)वारकरी भजन २)कलावंत ३)वासुदेव ४)गोधळ
- २)खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.
- १)पखवाज २)सारंगी ३)सिंथेसायझर ४)हार्मनी व मेलडी ५)गायनाची ढब
- ३)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार.
- १)तिलककामोद २)मालकंस ३)हिंडोल ४)खमाज ५)रामकली
- ४)खालील तालांचा अभ्यास.
- १)अध्या त्रिताल २)दीपचंदी ३)पंजाबी
- ५)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य
- १)डी.एल्.रानडे २)ज्योत्सना भोळे ३)राम कदम ४)होनाजी बाळा ५)श्रीनिवास खळे
- ६)निबंध लेखन
- १)लोकसंगीताची वैशिष्ट्ये २)साहित्य व सुगम संगीतातील वाद्यवृंद रचना
- ४)चित्रपट संगीत व सुगम संगीत ५)सुगम संगीताचे स्वरूप ६)संगीत स्पर्धांचे आयोजन
- ७)कंठसाधना-स्वरयंत्ररचना आणि वर्णउच्चार.

**पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-१
प्रात्यक्षिक-**

- १)रागज्ञान-अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागातील छोटा ख्याल व त्याच रागावर आधारित एक गीत गाता येणे आवश्यक.
 - २)तालज्ञान-आतापर्यंत अभ्यासलेल्या सर्व तालांचा सर्वकंष अभ्यास.
 - ३)खालील गीतप्रकार गाता येणे आवश्यक.
 - १)निर्गुणी भजन २)गझल(मराठी,उर्दू,हिंदी) ३)ठुमरी ४)दादरा ५)पोवाडा
 - ४)एखादी रचना ऐकून त्याचा ताल ओळखणे.
- *अंतर्गत मूल्यांकन-
- विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग,इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ.वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.
- *अभ्यास पुस्तिका-
- विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.
- वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

सुगम संगीत
पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-२ सैध्दांतिक-

* G-१या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

- १)संज्ञा-१मांड २)गरबा गीत ३)नज्म ४)भांगडागीत ५)कव्वाली ६)हीर
- २)खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.
- १)मृदुंग २)व्हायोलिन ३)ढोलक ४)स्टाफ नोटेशन ५)कॉर्ड
- ३)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार.
- १)तिलंग २)कलावती ३)झिंझोटी ४)केदार ५)मियामल्हार ६)जौनपुरी
- ४)आत्तापर्यंतच्या सर्व तालांचा अभ्यास.
- ५)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य
- १)केशवराव भोळे २)सुलोचना चव्हाण ३)शंकर जयकिशन ४)भीमसेन जोशी ५)स्नेहल भाटकर
- ६)महंमद रफी
- ६)निबंध लेखन
- १)सुगम संगीतासाठी शास्त्रीय संगीत शिक्षणाची आवश्यकता २)पूर्वीच्या व आजच्या नाटकातील संगीत
- ३)महाराष्ट्रातील भक्ति संगीत ४)उपशास्त्रीय संगीत व सुगम संगीत ५)संगीत कार्यक्रमांचे आयोजन
- ६)ध्वनिमुद्रण तंत्र ७)ध्वनिक्षेपाकाची तंत्रे ७)कंठसाधना-आवाज निर्मितीमध्ये शरीर अवयवांचा उपयोग (शवासपटल,जबड्याची रचना,फुफ्फुसे-सर्व साधारण माहिती).

पदवी कला द्वितीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-२

प्रात्यक्षिक-

- १)स्वरज्ञान-अभ्यासक्रमातील कोणत्याही दोन रागातील छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.
- २)आतापर्यंतच्या अभ्यासक्रमातील कोणत्याही एका रागातील कोणताही गीतप्रकार योग्य विस्तारासह गाता येणे आवश्यक.
- ३)खालील गीतप्रकार गाता येणे आवश्यक.
- १)इतर भाषातील गीत २)नाट्यगीत ३)बैठकीची लावणी.
- ४)ऋतु संगीतातील कुठलेही दोन प्रकार(होरी,सावनी,चैती,बसंती,धमार,फाग)
- * अंतर्गत मूल्यांकन-
- विद्यार्थ्यांची उपस्थिती,संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग,इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.
- * अभ्यास पुस्तिका-
- विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.
- वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

पदवी कला द्वितीय वर्ष - तबला - सामान्य स्तर (जी -२)

प्रात्यक्षिक

- १) प्रथम वर्ष (जी-१) प्रात्यक्षिक परीक्षेला असणाऱ्या तालांसहित खालील तालांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच त्या सर्व तालांची एकपट व दुप्पट हातावर टाळी , खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
१) एकताल २) चौताल ३) दिपचंदी ४) रुपक
- २) तीनतालमध्ये धाति धागेना या बोलाचा एक कायदा पाच पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ३) झपतालमध्ये कोणत्याही बोलाचा एक कायदा चार पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ४) रुपक व झपतालमध्ये प्रत्येकी २ तुकडे , दोन तिहाई व दादरा व केरवा तालांमध्ये प्रत्येकी दोन लग्ग्या वाजविण्याची क्षमता.
- ५) तीनतालमध्ये निबध्द असलेला छोटा खयाल अथवा रजाखानी गतीबरोबर संगत करण्याची क्षमता.

सैध्दांतिक

- १) व्याख्या : जाती, तिगुन , चौगुन , बेदम व दमदार तिहाई , तुकडा , लग्गी, उठान, चक्रदार
- २) तबला या वाद्याचा संक्षिप्त इतिहास
- ३) तिरिकिट , कडधा, तक्डॉन् , धिरधिर , धिडनग , धेत्धत् इ. बोलांची निकास पध्दती लिहीणे.
- ४) तीनताल व झपताल या तालांमध्ये प्रत्येकी एक तुकडा व समेपासून समेपर्यंत एक तिहाई पं.भातखंडे ताल लिपीमध्ये लिपीबध्द करण्याची क्षमता.
- ५) भजन व गझल या गीतप्रकारांची संक्षिप्त माहिती.
- ६) तबला स्वरात मिळविण्याचे नियम व विभिन्न स्वरांच्या तबल्यांची भारतीय संगीतात असलेली उपयुक्तता या विषयाचा विस्तृत अभ्यास.
- ७) पं. पल्लुस्कर ताल लिपीमध्ये तीनताल , एकताल व झपताल या तालांची एकपट व दुप्पटलिपीबध्द करण्याची क्षमता.

पदवी कला द्वितीय वर्ष - तबला - विशेष स्तर (एस -१)

प्रात्यक्षिक

- १) खालील ताल , ठेके यांची एकपट व दुप्पट वाजविण्याची तसेच हातावर टाळी , खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
a. आडाचौताल २. तिलवाडा ३. झुमरा ४. पंजाबी ५. धुमाळी
- २) विस्तार :
 - १) तीनताल - एक त्र्यंश्र तसेच एक चतुरंश्र जातीचा कायदा , पाच पलटे व तिहाईसह , एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह , दोन तुकडे , एक चक्रदार.
 - २) झपताल - घंतरकिटड चा एक कायदा ,चार पलटे व तिहाईसह , एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह दोन तुकडे, एक चक्रदार.
- ३) एकताल व आडाचौताल या तालांमध्ये समेपासून समेपर्यंत दोन तिहाई दोन तुकडे वाजविणे .
- ४) तीनताल , झपताल या तालांची तिगुन हातावर ताल दाखवून म्हणण्याची क्षमता.

सैध्दांतिक

- १) तबला या वाद्याच्या निर्मितीसंदर्भातील विविध विचारप्रवाहांचा विस्तृत अभ्यास.
- २) खयाल , धूपद, धमार या गायन प्रकारांची विस्तृत माहिती.
- ३) आड, कुआड व बिआड या लयकारीचा अभ्यास.
- ४) तबल्यातील दोन प्रमुख (बंद व खुला) बाजांची माहिती
- ५) दिल्ली व लखनौ या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण
- ६) एकताल व रुपक या तालांमध्ये तुकडे तसेच तिहाई , पं.भातखंडे ताल लिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.
- ७) एस -१ प्रात्यक्षिक पेपरला असणाऱ्या ताल व ठेक्यांना पं.भातखंडे तसेच पं. पलुस्कर लिपीप्रमाणे लिपीबद्ध करण्याची क्षमता.

पदवी कला द्वितीय वर्ष - तबला - विशेष स्तर (एस -२)

प्रात्यक्षिक

१) खालील ताल व ठेके यांची एकपट - दुप्पट वाजविण्याची तसेच हातावर टाळी , खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.

१) धमार २) सुलताल ३) खेमटा ४) तेवरा ५) पशतो

२) विस्तार : तीनताल - ध्रकड शब्दयुक्त त्र्यश्र जातिचा एक कायदा , सहा पलटे व तिहाईसह तसेच दिल्ली बाजाचा चतुरश्र जातीचा एक कायदा एक रेला .

घदंगनगड शब्दयुक्त एक रेला चार पलटे व तिहाईसह

झपताल- घतिरकिटड बोल युक्त त्र्यश्र जातिचा एक कायदा एक रेला चार पलटे व तिहाईसह

एकताल व रुपक या तालांमध्ये २ तुकडे एक चक्रदार व प्रत्यकी दोन समेपासून समेपर्यंत व तिहाई.

सैध्दांतिक

- १) व्याख्या : पेशकार , रेला , रौ , गत , परन , आमद, गत कायदा
- २) एस -२ प्रात्यक्षिक या पेपरला असणाऱ्या सर्व ताल व ठेक्यांना दोन्ही ताललिपीमध्ये लिपीबध्द करण्याची क्षमता
- ३) तालनिर्मितीचे सिध्दांत . सम, ताली , खाली इ. चे तालरचनेमध्ये असलेले महत्त्व.
- ४) विविध संदर्भ ग्रंथांच्या आधारे कायदा या वादन प्रकाराचा सर्वांगीन अभ्यास.
- ५) पं. भातखंडे लिपीप्रमाणे तीनताल व झपताल मध्ये चतुरश्र जातीचे कायदे लिपीबध्द करणे.
- ६) अजराडा व फरुखाबाद या बाजांची विस्तृत माहिती.
- ७) नगमा (लेहरा) याबद्दलची थोडक्यात माहिती .

पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील संलग्न महाविद्यालयांमध्ये

राबविला जाणारा संगीत विषय अभ्यासक्रम

जून - २०१०

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत - सामान्य व विशेष स्तर

राग संगीत गायन

राग संगीत स्वर वाद्य वादन

सुगम संगीत

तबला

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -३)

प्रात्यक्षिक

पूर्वा शिकलेल्या जी - १ आणि जी- २ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३. रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत.
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित एकताल, विलंबित तीनताल, झुमरा,तिलवाडा, आडाचौताल हे ताल शिकावेत.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी , तिलंग अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाटय संगीत , भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत, समूहगीत , लोकगीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायन अपेक्षित.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -३)

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

- १) प्रबंध
- २) निबध्द, अनिबध्द गान.
- ३) संधिप्रकाशित राग
- ४) परमेल प्रवेशक राग
- ५) शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय, जनक, जन्य राग
- ६) रागांग राग
- ७) स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद
- ८) तिरोभाव- अविर्भाव

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, दृतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, श्रीमती मोगुबाई कुडीकर, श्रीमती किशोरी अमोणकर, कुमार गंधर्व, श्रीमती केसरबाई केरकर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास -

- १) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
- २) रागसंगीताची लोकप्रियता / रागसंगीत आणि जनरुची
- ३) पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
- ४) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप
- ५) संगीताच्या उत्पत्तिसंबंधी विचार व संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन इ. विषय.

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - ३)

प्रात्यक्षिक :

मागील संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

या वर्षाच्या जी - ३ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / दृतलय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. तोडी (मिया की तोडी) २. मल्हार (मियामल्हार) ३. दरबारी कानडा ४. अहिर-भैरव ५. पुरिया कल्याण.

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी काही गीत प्रकार शिकावेत. समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास असावा

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह तीव्रा (तेवरा) , जत, अध्वाधुमाळी , पंजाबी, सतवा हे ताल शिकावेत. तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करता यावी.

३) इतर गीत गायन -

भैरवी , पहाडी अथवा इतर रागातील उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाटय संगीत , भावगीत, चित्रपटगीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास

तंबोरा वाजवुन गाण्याचा सराव अपेक्षित.

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

रागांची शास्त्रीय माहिती, विषयाशी संबंधित सैद्धांतिक माहिती तसेच इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -३)

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास.

- १) प्रबंध , जाती गायन.
- २) वैदिक संगीत, वैदिक कालातील वाद्ये.
- ३) हार्मनी आणि मेलडी
- ४) हिंदुस्थानी व दाक्षिणात्य संगीत पध्दती
- ५) दाक्षिणात्य (कर्नाटक) संगीतातील गीत प्रकार
- ६) प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती.

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, दृतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. कुमार गंधर्व ,पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लिकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर , किशोरी आमोनकर, पन्नलाल घोष, विलायत खाँ.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. प्राचीन संगीतज्ञ
२. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत नाटयशास्त्र.
३. कंठसाधना
४. कंठसंस्कार
५. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण)

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - ४)

प्रात्यक्षिक

मागील संपूर्ण अभ्यासक्रम तयार असणे अपेक्षित.

या वर्षाच्या जी - ३ व एस - ३ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास. या रागांमध्ये विलंबित ख्याल (बडा ख्याल) तसेच मध्यलय / द्रुत लय बंदिशी आलाप तानांसहित शिकाव्यात.

१. मारुबिहाग २. नंद ३. शामकल्याण ४. पुरिया ५. मधुवंती

तसेच वरील रागांमध्ये धृपद, धमार, तराना, त्रिवट, चतरंग, अष्टपदी या पैकी २ गीत प्रकार शिकावेत.

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करता यावी.

३) इतर गीत गायन -

उपशास्त्रीय गीत प्रकार अथवा गझल, नाटय संगीत, भावगीत, चित्रपट गीत, हिंदी भजन, धुन , भक्ती गीत अशा तत्सम गीत प्रकारांचा अभ्यास.

तंबोरा वाजवून गाण्याचा सराव आवश्यक

स्वतंत्ररित्या सभागायनाची क्षमता असणे अपेक्षित.

मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता यावेत.

विषयाशी संबंधित सैध्दांतिक माहिती, रागाची शास्त्रीय माहिती अथवा इतर तत्सम विषयांचा अभ्यास.

राग संगीत गायन पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - ४)

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास -

१. ध्वनी मुद्रण
२. पार्श्वगायन आणि पार्श्वसंगीत
३. संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
४. संगीतासाठी ग्रंथालये
५. संगीत स्पर्धांचे महत्त्व
६. संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
७. संगीत शिक्षण-स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव
८. संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
९. संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे
१०. संगीत आणि अन्य ललित कलांचा तौलनिक अभ्यास

२) राग ज्ञान -

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या रागांच्या विलंबीत, मध्य, द्रुतलय बंदिशीचे स्वरलेखन, समप्राकृतिक रागामधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या व या वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय -

पं. रामाश्रय झा , पं. सुधीर फडके , आशा भोसले, पं. हृदयनाथ मंगेशकर , हिराबाई बडोदेकर , हरिप्रसाद चौरसिया, शिवकुमार शर्मा.

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर (जी -३)

प्रात्यक्षिक :

पूर्वा शिकलेल्या जी - १ आणि जी- २ मधील अभ्यासक्रमाची मूलभूत माहिती अपेक्षित.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत आलाप, तोडे व झाला यासहित वाजवणे आवश्यक.

१. शंकरा २. जयजयवंती ३. रागेश्री ४. पुरिया धनाश्री ५. मुलतानी
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा अभ्यास असावा.

२) ताल ज्ञान-

गतवर्षी पर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह विलंबित तीनताल , मध्यलय एकताल, रूपक, झपताल या तालांचा अभ्यास आवश्यक.

३) सतार वादनातील -वादन प्रकार

१) क्रिंतन अथवा कृंतन, गिटकिडी वाजवणे , कमीत कमी ४ स्वर (रेसानीसा) एका आघातामध्ये.

२) धुन वादनाची तोंडओळख

स्वतंत्र सभावादन अपेक्षित.

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास

१) प्रबंध

२) निबध्द, अनिबध्द गान.

३) संधिप्रकाशित राग

४) परमेल प्रवेशक राग

५) शुध्द, मिश्र, जोड, संकीर्ण, छायालग राग, आश्रय राग, जनक, जन्य राग

६) रागांग राग

७) स्वयंभू स्वर, सहाय्यक नाद

८) तिरोभाव- अविभाव

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह या सर्व रागांच्या मसितखानी व रजाखानी गतीचे स्वरलेखन करणे आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास. ताल लेखन करणे आवश्यक.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय

पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. भीमसेन जोशी, उस्ताद बिस्मिल्ला खान, निखाल बेनर्जी, कुमार गंधर्व, उ. अली अकबर खाँ , श्रीमती मोगुबाई कुर्डीकर.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१) संगीत व आधुनिक वैज्ञानिक उपकरणे

२) रागसंगीताची लोकप्रियता / रागसंगीत आणि जनरुची

३) पार्श्वसंगीत

४) संगीत कला उपयोजनाची व्याप्ती

५) संगीत शिक्षणाचे स्वरूप

६) संगीताच्या इतिहासाचे कालविभाजन

७) एकलवादन व वृंदवादन

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस -३)

प्रात्यक्षिक :

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांमध्ये मसितखानी व रजाखानी गत आलाप, जोड व तोडे व झाल्यासहित वाजवणे आवश्यक. १. मियामल्हार २. दरबारी कानडा ३.तोडी (मिया की तोडी)४. पुरिया ५. गावती
समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांसह पंजाबी, अर्धधुमाळी, सतवा हे ताल आवश्यक. तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार -

भैरवी , पहाडी, पिलू यापैकी कोणत्याही एका रागात धून वाजवणे , बाजाच्या तारेशिवाय (१ ली तार) जोड (२ री तार)पंचम (३ री तार) या तारांवर बाजणाच्या स्वरांचा अभ्यास आवश्यक.

तबल्याच्या साथीसहित स्वतंत्र सभावादन आवश्यक.

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास

१) प्रबंध.

२) जाती गायन.

३) वैदिक संगीत, वैदिक कालातील वाद्ये.

४) हार्मनी आणि मेलडी

५) हिंदुस्थानी व दक्षिणात्य संगीत पध्दती

६) प्राचीन व आधुनिक आलाप पध्दती.

७) ध्वनी शास्त्र (acoustic)

२) राग ज्ञान :-

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी व रजाखानी गर्तांचे स्वरलेखन आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

३) ताल ज्ञान -

आतापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

४) खालील संगीतज्ञांचा जीवन परिचय व संगीतातील योगदान

पं. कुमार गंधर्व, पं. जगन्नाथबुवा पुरोहित, डॉ. गंगुबाई हनगल, मल्लीकार्जुन मनसूर, लता मंगेशकर, पं. हरिप्रसाद चौरसिया, पन्नालाल घोष.

५) खालील विषयांचा सखोल अभ्यास:-

१. संगीत विषयक प्राचीन ग्रंथ - संगीत रत्नाकर, भरतमुनीकृत नाटयशास्त्र.

२. प्राचीन संगीतज्ञ

३. हवेली संगीत (अष्टछाप कवी)

४. संगीत शिक्षणाचे प्राचीन स्वरूप (गुरुकुल पध्दतीचे संगीत शिक्षण)

राग संगीत स्वर वाद्य वादन (सतार) पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर (एस - ४)

प्रात्यक्षिक

प्रथम व द्वितीय वर्षात शिकलेल्या अभ्यासक्रमाचा अभ्यास आवश्यक.

१) राग ज्ञान -

खालील रागांचा अभ्यास आवश्यक. या रागांमध्ये मसितखानी गत दृढ गत आलाप , तोडे , जोड ,झाला यासह वाजवणे आवश्यक.

१. अहिर-भैरव २. मारुबिहाग ३. शामकल्याण ४. ललित ५. मधुवंती

समप्राकृतिक रागांमधील साम्य भेद व तुलना यांचा सूक्ष्म अभ्यास आवश्यक.

२) ताल ज्ञान-

आत्तापर्यंत शिकलेल्या सर्व तालांची दुप्पट, तिप्पट, चौपट करणे आवश्यक.

३) इतर वादन प्रकार -

१) एकाहून अधिक स्वरांची अनुलोम , विलोम मिंड घेणे आवश्यक

२) क्रंतन अधिक अभ्यास व वादन आवश्यक

३) धून वादन आवश्यक

४) तबल्याच्या साथीसहीत स्वतंत्र सभावादन आवश्यक

५) मूलभूत तालांचे ठेके तबल्यावर वाजवता येणे आवश्यक (तोंडओळख)

सैध्दांतिक

१) खालील विषयांचा अभ्यास

- १) ध्वनी मुद्रण
- २) संगीत सभा, सम्मेलन, परिषद, महोत्सव इ. चे आयोजन
- ३) संगीतासाठी ग्रंथालये
- ४) संगीत संग्रहालये
- ५) संगीत स्पर्धांचे महत्त्व
- ६) संगीताचे रसास्वादन, संगीत समीक्षा
- ७) संगीत मैफील सादरीकरणाचे तंत्र
- ८) संगीत शिक्षण-स्वरूप, समस्या, आधुनिक काळाचा प्रभाव
- ९) गुरुकुल शिक्षण पध्दती व आधुनिक काळ
- १०) संगीत आणि संशोधन क्षेत्र म्हणून संगीत विषयाचे स्वरूप
- ११) संगीत आणि व्यवसायाच्या संधी
- १२) संगीतात दूर शिक्षण पध्दतीस वाव
- १३) वाद्यवृंद किंवा संगीतसाथ या क्षेत्रात सिंथसादूजर सारख्या विद्युत उपकरणांचा परिणाम - पडलेला प्रभाव

३) राग ज्ञान

अभ्यासक्रमातील सर्व रागांची संपूर्ण शास्त्रीय माहिती, स्वर विस्तार, आरोह, अवरोह, पकड यासह मसितखानी गत व रजाखानी गर्तीचे स्वरलेखन आवश्यक, समप्राकृतिक रागांमधील साम्यभेद व तुलना.

४) ताल ज्ञान इ

या वर्षीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा विस्तृत अभ्यास.

५) खालील संगीतज्ञांचे चरित्र व संगीतातील योगदान-

पं. रामाश्रय झा , उस्ताद झाकिर हुसैन , पं. हरिप्रसाद चौरसिया , पं. शिवकुमार शर्मा,
उ. विलायत खाँ , उ. अब्दुलहलीम जाफर खाँ.

सुगम संगीत – पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर जी-३

सैध्दांतिक-

* G-१ , G-२ या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

* संगीत सैध्दांतिक-

- १)संज्ञा- १)स्वररचनाकार २)पार्श्वगायक ३)संगीत दिग्दर्शक ४)संगीत संयोजन
- २)खालील विषयांची सर्वसाधारण माहिती.
- १)अॅकॉर्डियन २)पोवाडा ३)फटका ४)नाट्यगीत ५)कीर्तन ६)तुमरी ७)दादरा ८)समूह गीत
- ९)भारुड १०)गवळण ११)निर्गुण भजन
- ३)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार.
- १)पिलू २)सिंधुरा ३)शिवरंजनी ४)बागेश्री ५)सारंग
- ४)खालील तालांचा अभ्यास.
- १)अध्या त्रिताल २)दीपचंदी ३)पंजाबी
- ५)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य
- १)नौशाद अली २)कै.सुधीर फडके ३)कै.पं.कुमार गंधर्व ४)कै.राम मराठे ५)दशरथ पुजारी
- ६)आशा भोसले ७)यशवंत देव.
- ६)निबंध लेखन
- १)सुगम संगीत २)संगीताचे जीवनात स्थान ३)नाटकात संगीताची आवश्यकता ४)लोक संगीताचे प्रकार ५)काव्य आणि संगीत ६)काव्य पक्तींना चाल लावणे अथवा ऐकवलेल्या पंक्ती म्हणून दाखविणे ७)ध्वनिमुद्रण व्यवस्था, ध्वनिशास्त्र () यांची प्राथमिक माहिती.

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत सामान्य स्तर जी-३

प्रात्यक्षिक-

- १)स्वरज्ञान-शुद्ध व विकृत स्वर ओळखणे व लावता येणे.
 - २)तालज्ञान-तिनही वर्षाच्या अभ्यासक्रमातील कोणताही ताल हातावर टाळी,सम काल पद्धतीने बोल म्हणून देणे.
 - ३)तृतीय वर्ष अभ्यासक्रमातील कोणत्याही दोन रागांचे छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.
 - ४)कोणताही राग सुरावटीवरून ओळखणे.
 - ५)खालील गीतप्रकारांची माहिती व गाता येणे आवश्यक.
 - १)नाट्यगीत २)तुमरी ३)दादरा ४)निर्गुणी भजन ५)गवळण.
 - ४)कोणत्याही एका रागात तीन अलंकार पलटे म्हणून दाखवणे.
- * अंतर्गत मूल्यांकन-
- विद्यार्थ्यांची उपस्थिती,संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग,इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ.वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.
- * अभ्यास पुस्तिका-
- विद्यार्थ्यांना आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

**सुगम संगीत – पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-३
सैध्दांतिक-**

*G-१ , G-2, S-1, S-2 या वर्षाच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

- १)खालील रागांची माहिती व स्वरविस्तार:
 - १)मालकंस २)सोहोनी ३)तोडी ४)बसंत ५)मुलतानी
 - २)आधीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा अभ्यास
 - ३)संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य
 - १)पं.भास्करबुवा बखले २)पट्टे बापूराव ३)पी.सावळाराम ४)अमर शेख ५)दीनानाथ मंगेशकर
 - ६)गुलाम अली.
 - ४)निबंध लेखन
 - १)लोकसंगीताचा विकास २)पार्श्वगायक व गायिका ३)पद्य आणि गेयता ४)भावनांचे संगीतातील स्थान ५)ललित संगीतातील गीतप्रकार व त्यांची वैशिष्ट्ये ६)सुगम संगीतातील रसभाव
 - ५)सुगम संगीत सादरीकरणाचे तंत्र
 - ६)ध्वनि संयोजन- १)ध्वनिमुद्रण तंत्र २)ध्वनिप्रक्षेपण तंत्र ३)ध्वनिवर्धन तंत्र ४)ध्वनिमिश्रण तंत्र
 - ७)आवडत्या गीतासंबंधी विचार.
 - ६)एकल गायन,द्वंद्व गायन व समूह गायनाची तंत्रे

**पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-३
प्रात्यक्षिक-**

- १)वाद्यमेळासह एक सुगमगीत सादर करणे.
 - २)दोन रागांमधील छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.
 - ३)एक गीतप्रकार गाता येणे आवश्यक.
 - १)कव्वाली २)ठुमरी ३)गझल ४)पसायदान ५)रागदारीवर आधारित चित्रपटगीत
 - ४)कोणतेही एक लोकगीत गाता येणे आवश्यक.
 - ५)मूर्च्छना व तिरोभाव यांचा प्रत्यक्ष गायनात प्रयोग.
 - ६)विविध गीत गायनशैलींचे स्वरलगाव.
 - ७)गीतातील भावदर्शन
- * अंतर्गत मूल्यांकन-
- विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.
- * अभ्यास पुस्तिका-
- विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.
- वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

सुगम संगीत - (Vocal Light Music)

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-४

सैध्दांतिक-

* G-१, G-२, S-१, S-२ या वर्षांच्या अभ्यासक्रमाची उजळणी अपेक्षित.

* संगीत सैध्दांतिक-

१) खालील रागांचा सखोल अभ्यास व स्वरविस्तार:

१) जागिया २) कालिंगडा ३) सालगवराळी ४) नंद ५) बहार

२) आधीच्या अभ्यासक्रमातील सर्व तालांचा अभ्यास

३) संगीत क्षेत्रातील थोर व्यक्तींचे जीवनकार्य

१) कृष्णाजी प्रभाकर खाडीलकर २) सी. रामचंद्र ३) सवाई गंधर्व ४) हिराबाई बडोदेकर ५) दत्ता डावजेकर

६) प्रभाकर पंडीत

४) निबंध लेखन

१) सुगम संगीतातील तालवाद्यांचे प्रकार २) मराठी भावगीताची प्रतिक्रमे ३) भारतीय भक्तिसंगीताची परंपरा

४) माझे आवडते संगीत दिग्दर्शक ५) रंगभूमीवरील गाणे ६) गानक्रियांचा अर्थानुरूप उपयोग.

५) कंठसाधना-आवाजाची गाज, घुमारा, निर्दोष स्वरलगाव

६) आवाजाची जोपासनो

७) पूरक वाद्ये

६) सुगम संगीत

मेफलीचे सर्वकष रसग्रहण.

पदवी कला तृतीय वर्ष संगीत विशेष स्तर एस-४

प्रात्यक्षिक-

१) अभ्यासक्रमातील कोणत्याही दोन रागांमधील छोटे ख्याल गाता येणे आवश्यक.

२) सर्व तालांचा अभ्यास.

३) कवितेला ताल लावून ती सादर करणे

४) दिलेल्या गीताच्या मूळ तालात बदल करणे.

५) आतापर्यंतच्या अभ्यासक्रमातील सर्व गीतप्रकारांचा अभ्यास.

६) नादांच्या गुणधर्मांचा अभिव्यक्तीसाठी प्रयोग

* अंतर्गत मूल्यांकन-

विद्यार्थ्यांची उपस्थिती, संगीत विभागातील उपक्रमांमधील सहभाग, इतर उपक्रमांमध्ये सहभाग इ. वरून प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यांकन होईल.

* अभ्यास पुस्तिका-

विद्यार्थ्यांनी आपल्या सैध्दांतिक व प्रात्यक्षिक अभ्यासक्रमाची व्यवस्थित नोंद या अभ्यास पुस्तिकेत करणे अपेक्षित आहे.

वरील दोन्ही गुण विद्यार्थ्यांच्या वार्षिक परीक्षेत समाविष्ट केले जातील.

पदवी कला तृतीय वर्ष - तबला - सामान्य स्तर (जी -३)

प्रात्यक्षिक

- १) खालील ताल बराबर, दुगुन , तिगुन , चौगुन लयीत वाजविण्याची तसेच हातावर ताली-खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
- १) तीनताल २) झपताल ३) एकताल ४) रुपक
- २) विलंबीत एकतालमध्ये निबध्द असलेल्या बडया खयालाबरोबर संगत करण्याची क्षमता.
- ३) विस्तार - तीनताल १) दिल्ली घराण्याचा पेराकार विस्तारासह वाजविणे.
२) 'धिरधिर' शब्दयुक्त एक रेला तीन पलटे व तिहाईसह
- ४) दिल्ली ,अजराडा व लखनौ या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण
- ५) परिक्षकांच्या इच्छेनुसार खालीलपैकी कोणत्याही एका तालात कायदा , रेला, तुकडे, चक्रदार इ. सामग्रीसह वादन करण्याची क्षमता.
१) झपताल २) रुपक ३) एकताल
- ६) २ मध्ये ३, ४ मध्ये ५ इ. लयकाऱ्यांचे अंक अथवा बोलाद्वारे प्रदर्शन
- ७) दादरा -केरव्यामध्ये नजाकतदार लग्ग्या वाजविण्याची क्षमता.

सैध्दांतिक

- १) वाद्य वर्गीकरणाची संक्षिप्त माहिती व अवनध्द या प्रकारच्या वाद्यांचे विस्तृत अध्ययन
- २) बाज व बनावट या दृष्टीकोनातून तबल्याचे चर्मवाद्यातील स्थान व महत्त्व
- ३) अवनध्द (चर्मवाद्ये) वाद्यांचा थोडक्यात इतिहास. भूकीदुंदुभी , त्रिपुष्कर इ. चा अभ्यास आवश्यक
- ४) बाज व बनावट या दृष्टीकोनातून तबला व पखावज या वाद्यांचा तुलनात्मक अभ्यास
- ५) घनवाद्य व अवनध्द वाद्य यांच्यातील परस्पर संबंध
- ६) पाश्चात्य तालवाद्यांची संक्षिप्त माहिती.

पदवी कला तृतीय वर्ष - तबला - विशेष स्तर (एस-३)

प्रात्यक्षिक

- १) खालील ताल बराबर तसेच दुगुनमध्ये वाजविण्याची तसेच हातावर ताली-खाली दाखवून म्हणण्याची क्षमता.
- १) पंचमसवारी (१५ मात्रा) २) मत्त (९ मात्रा) ३) रुद्र (११ मात्रा)
- २) फरुखाबाद, बनारस व पंजाब या बाजांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण
- ३) परिक्षकांनी दिलेल्या बोलसमूहाच्या आधारे १०, ११, १२, १३, १४, १५, व १६ मात्रासंख्येच्या तिहाया बनविण्याची क्षमता.
- ४) विस्तार : तीनताल - फरुखाबाद पेशकार, अजराडा बाजातील दोन कायदे, फर्माईशी चक्रदार, तुकडे, गतीचे प्रकार इ. सामग्रीसहित वादन करण्याची क्षमता .
पंचमसवारी - दोन कायदे-तीन पलटे व तिहाईसह दोन तुकडे , दोन समेपासून समेपर्यंत तिहाई
- ५) तबला स्वरामध्ये मिळविण्याची क्षमता.

सैध्दांतिक

- १) पेशकार ,गत या वादनप्रकारांचे विस्तृत अध्ययन , तिपल्ली , दोमुखी फरद इ. चे विशेष अध्ययन.
- २) तिहाई व त्याच्या प्रकारांचे (दमदार, बेदम) अध्ययन तसेच फरमाईशी व कमाली चक्रदाराचा अभ्यास , विविध मात्रांच्या तिहाईच्या निर्मितीची क्षमता.
- ३) प्राचीन ग्रंथांमध्ये वर्णन केलेल्या दशप्राणांची माहिती ,ग्रह, जाती, यति, लय व प्रस्तार इ. प्राणांचे विशेष अध्ययन.
- ४) बनारस व पंजाब या बाजांची विस्तृत माहिती
- ५) तबला स्वतंत्रवादन व साथसंगत याबद्दल विस्तृत अध्ययन.
- ६) खालील कलाकारांचे जीवनचरित्र व संगीतिक योगदान-
१. पं. सामता प्रसाद २. पं. कंठे महाराज ३. ह. हाजी विलायत अली खाँ
४. पं. किशन महाराज ५)लाला भवानीदास

पदवी कला तृतीय वर्ष - तबला - विशेष स्तर (एस-४)

प्रात्यक्षिक

- १) ४ मध्ये ६, ४ मध्ये ७, ३ मध्ये २, ३ मध्ये ४ इ. लयकारीचे अंक अथवा बोलाद्वारे प्रदर्शन .
- २) तीनताल , झपताल , आडाचौताल इ. तालांमध्ये दीड मात्रेच्या विरामाच्या तिहाया वाजविण्याची क्षमता.
- ३) एकताल , झुमरा हे ताल अतिविलंबित लयीत वाजविण्याची क्षमता तसेच ठुमरी बरोबर साथसंगतीची क्षमता.
- ४) तिट, तिरकट, धिरधिर , धिनगिन इ. बोलांच्या रचना अतिशय स्पष्ट व तयारीमध्ये वाजविण्याची क्षमता.
- ५) मत्त (९ मात्रा) रुद्र (११ मात्रा) यापैकी कोणत्याही एका तालात दोन कायदे तीन पलटे व तिहाईसह वाजविण्याची क्षमता.
- ६) झपताल, रुपक, एकताल यापैकी कोणत्याही दोन तालात पेशकार वाजविण्याची क्षमता.
- ७) तीनतालामध्ये रेला व रौ यांचे सोदाहरण स्पष्टीकरण .

सैध्दांतिक :

- १) खालील तालांच्या आड- कुआड , बिआड लयकारी लिहिण्याची क्षमता
१. तीनताल २. झपताल ३. आडाचौताल ४. एकताल
- २) तबल्यातील सर्व घराणी व त्यांच्या बाजांचे विस्तृत अध्ययन
- ३) कर्नाटक ताल पध्दतीचे अध्ययन तसेच उ. हिंदुस्थानी व कर्नाटक तालपध्दतींचा तौलनिक अभ्यास
- ४) पेशकार , कायदा, रेला या विस्तारक्षम रचनांचे विस्तृत अध्ययन.
- ५) समान मात्रासंख्या असलेल्या अनेक तालांच्या व ठेक्यांच्या निर्मितीची कारणे व खालील समान मात्रांच्या ताल व ठेक्यांचा खाली , भरी , विभाग, बोल व उपयोगिता या दृष्टीकोनातून तुलनात्मक अभ्यास.
१. दिपचंदी, आडाचौताल , झुमरा, धमार २. तीनताल, तिलवाडा, अध्धा, पंजाबी
३. रुपक, तेवरा , पशतो ४. एकताल, चौताल ५. सुलताल, झपताल
- ६) बाज , बनावट व उपयोगिता या दृष्टीकोनातून तबला व वाद्याचे भारतीय संगीतातील स्थान व महत्त्व
- ७) खालील कलाकारांचे जीवनचरित्र व सांगितीक योगदान
- १) उ. आबीदहुसेन खाँ २) उ. मुनीरखाँ ३) नाना पानसे ४) उ. अल्लारखाँ
- ५) उ. चूडियाँवाले इमामबक्ष

सर्व वर्षांकरीता संदर्भ ग्रंथ

- १) तबला - पं. अरविंद मूळगांवकर - पॉप्युलर प्रकाशन
- २) तबला - कला और शास्त्र - पं. सुधीर माईणकर
- ३) तबला और पखावज के घराने एवं परंपराए - डॉ. आबान मिस्त्री
- ४) सर्वांगीण तबला - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन
- ५) तालाणव - आमोद दंडगे - अभिनंदन प्रकाशन

संदर्भ ग्रंथ सूची -राग संगीत गायन

१. संगीत परिभाषा - पं. रातंजनकर
२. क्रमिक पुस्तक मालिका भाग १ ते ४ - पंडित वि. ना. भातखंडे
३. राग विज्ञान भाग १ ते ६ -पंडित वि. ना. पटवर्धन
४. राग बोध भाग १ ते ५ - पंडित बी. आर. देवधर
५. संगीत विशारद - आचार्य वसंत - हाथरस
६. प्रभाकर प्रश्नोत्तर - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
७. राग परिचय भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
८. अभिनव गीतांजली भाग १ ते ५- पं. रामाश्रय झा
९. राग शास्त्र भाग १ ते २ - डॉ. गीता बॅनर्जी
१०. मधुर स्वरलिपी संग्रह भाग १ ते ४ - प्रो. हरिश्चंद्र श्रीवास्तव
११. संगीत शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे.

संदर्भ ग्रंथ सूची - सतार

- १) संगीत परिभाषा - ले. रातंजनकर
- २) हिंदुस्तानी म्युझिक - ले. अशोक रानडे- नॅशनल बुक ट्रस्ट
- ३) सं. शास्त्र परिचय - मधुकर गोडसे
- ४)सितार मालिका - ले. भगवतशरण शर्मा - संगीत कार्यालय हाथरस
